

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

MEHNAT MUNOSABATLARIDA CHET EL FUQAROLARI VA FUQAROLIGI BO‘LMAGAN SHAXSLAR AYRIM TOIFADAGI XODIMLAR SIFATIDA

Nozimov Bahrom Hayotjon o‘g‘li

ilmiy izlanuvchi,

baxa0506@mail.ru

Butun dunyo transmilliy kompaniyalari, jahonning eng rivojlangan davlatlarida asosiy malakali mutaxassis kadrlarning asosiy tarkibini chet el fuqarolari tashkil etadi. Shuning uchun ham chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar mehnatini huquqiy tartibga solish nafaqat rivojlangan davlatlari uchun, balkim O‘zbekiston Respublikasi uchun ham hozirgi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir.

Bundan bir necha yil oldingi raqamlarga qaraydigan bo‘lsak, O‘zbekiston Respublikasi yuridik shaxslarida ishlovchi chet ellik fuqarolarning soni 5038 nafarni tashkil etgan¹⁰⁷. Bugungi kunda ularning soni korxonalar tashkilotlarning soni bilan birga ortib bormoqda. Chet el fuqarolarining bir hududdan boshqa hududga mehnat qilish uchun ko‘chishi ularning mehnat migrantiga aylanganliklarni bildiradi. “Mehnat migranti” – bir davlat hududidan boshqa davlat hududiga ijtimoiy-iqtisodiy ta’sirlar ostida, ish izlab ko‘chib o‘tadigan shaxsdir.

Xalqaro mehnat migratsiyasi ishchi kuchining jahon mamlakatlari orasida ko‘chib yurishi bo‘lib, u tashkiliy yoki stixiyali ko‘chish jarayonida kechadi hamda bir qator omillar bilan belgilanadi. Bu omillar shartli ravishda iqtisodiy, demografik, siyosiy omillarga bo‘linib o‘zaro bog‘lanadi¹⁰⁸. Hozirgi davrda jahon miqiyosida mehnat migratsiyasining subyektlari sifatida chet el fuqarolari, fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar, shuningdek, qochoqlarni keltirish mumkin.

“O‘zbekiston Respublikasining Fuqaroligi to‘g‘risida”gi qonuni 3-moddasiga ko‘ra, “Chet davlat fuqarosi” – O‘zbekiston Respublikasining fuqaroligiga ega bo‘lmagan, boshqa davlat fuqaroligiga ega va o‘zining boshqa davlat fuqaroligiga mansubligiga doir dalilga ega bo‘lgan shaxs hisoblansa, “Fuqaroligi bo‘lmagan shaxs” – O‘zbekiston Respublikasi hududida doimiy yashab turgan, O‘zbekiston Respublikasining fuqarosi bo‘lmagan va o‘zining chet davlat fuqaroligiga mansubligiga doir dalilga ega bo‘lmagan shaxs¹⁰⁹.

Migrantlar deganda ixtiyoriy ravishda oldingi hududlarini o‘zlashtiradigan shaxslar tushuniladi. Hayotning ma’lum bir joyiga bog‘lanish insonning aqliy va somatik sog‘lig‘iga, axloqiy munosabatlariga, tabiatni idrok etishga kuchli ta’sir qiladi. Bularning barchasi oila, nasl va etnik kelib chiqish muammolariga olib keladi. Migratsiya jarayoni harakatchanlik

¹⁰⁷ <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/labor-market-2>

¹⁰⁸ Толаметова З. А. Халқаро меҳнат миграцияси ва унинг ўзига хос хусусиятлари // Экономика и финансы (Ўзбекистан). – 2016. – №. 3. – Б.61.

¹⁰⁹ Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 14.03.2020-y., 03/20/610/0299-son

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

bilan chambarchas bog‘liq, chunki har qanday muhojir individual, yangi ijtimoiy guruhga qo‘shilishdan tashqari, yaxshi siyosiy, iqtisodiy yoki ijtimoiy sharoitlarni topishni xohlaydi.

Xalqaro hujjatlarda tashqi mehnat migratsiyasi subyekti “mehnat migranti” tushunchasi bilan belgilanadi. Bu kontseptsiyani ma’lum darajada Davletgildaev R.Sh., Glazyrin V.V., Jiltsova Yu.V., Zagorulko E.P., Ivanova S.A., Kiselev I.Yalar o‘z asarlarida ko‘rib chiqishgan¹¹⁰. Migratsiya nazariyasining asoschisi Buyuk Britaniyalik geograf E.Ravenshtayn hisoblanadi. U XIX asr oxirida “migratsiya nazariyasi”ni yaratgan¹¹¹. I.S. Maslovaning fikricha, aholi migratsiyasi bu – ishlab chiqaruvchi kuchlar va ishlab chiqarish munosabatlarining rivojlanishi bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan xodimlarning harakatlanishini ng obyektiv jarayonidir.

V.I. Perevedensevning fikricha, aholi migratsiyasi jamiyatning normal faoliyati yuritishning shartlaridan biri bo‘lib, uning yordamida mamlakat hududida mehnat resurslari maqbul taqsimlashga erishish mumkin¹¹².

“Mehnatkash migrant” – bir tomon davlatining fuqarosi bo‘lgan, 18 – yoshga yetgan, boshqa tomon davlati hududida yashayotgan va qonunga asosan o‘sha yerda haq to‘lanadigan mehnat faoliyati bilan shug‘ullanayotgan shaxs.¹¹³

Bugungi kunda chet el fuqarolari mehnatini tartibga soladigan milliy qonun hujjatlarimiz shakllanib kelmoqda. Shular jumlasiga, “O‘zbekiston Respublikasida Chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning huquqiy holati to‘g‘risida”gi qonunini misol qilib keltirish mumkin. Qonunning 15-moddasida chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar O‘zbekiston Respublikasi hududida mehnat qilish huquqi ega ekanliklari ko‘rsatilgan¹¹⁴. Rossiya Federatsiyasida esa chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar mehnatini huquqiy tartibga solish Rossiya Federatsiyasining Mehnat kodeksi va chet el fuqarolarining huquqiy holati to‘g‘risidagi Federal qonuni asosida tartibga solinadi¹¹⁵.

O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksining faqatgina 11-moddasida mehnat to‘g‘risidagi qonun hujjatlari ish beruvchi bilan mehnat shartnomasi tuzgan chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarga nisbatan qo‘llanilishi belgilangan xolos¹¹⁶. Chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar mehnatini tartibga solish bilan bog‘liq dastlabki qoidalar O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasidan boshlanadi. Konstitutsiyamizning 23-moddasida O‘zbekiston Respublikasi hududidagi chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning huquq va erkinliklari xalqaro huquq normalariga

¹¹⁰ Асриян Борис Андреевич. Социальные и трудовые права мигрантов в Российской Федерации : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 : Москва, 2004. –С.180. РГБ ОД, 61:05-12/722

¹¹¹ Хашимов П. З. и др. Ўзбекистонда аҳоли миграциясининг хусусиятлари // Экономика и финансы (Ўзбекистан). – 2021. – №. 10 (146). – Б. 59.

¹¹² Метелёв, С. Международная трудовая миграция и нелегальная миграция в России. (2022) Litres. - С.18.

¹¹³ <https://lex.uz/ru/docs/-2570909#:~:text=%E2%80%9Cmehnatkash%20migrant%E2%80%9D>

¹¹⁴ Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 05.06.2021-y., 03/21/692/0528-son, 14.03.2022-y., 03/22/759/0213-son

¹¹⁵ Актуальные проблемы трудового права: учебник для магистров / отв.ред.Н.Л.Лютов. –М.: Проспект, 2017. –С.92.

¹¹⁶ O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1996-y., 1-songa ilova.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

muvofiq ta’minlanishi, chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, qonunlari va xalqaro shartnomalari bilan belgilangan burchlarni ado etishlari ko‘rsatilgan. Yangi tahrirdagi mehnat kodeksi loyihasida 30-bob chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar mehnatini tartibga solishga bag‘ishlangan. O‘zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Mehnat kodeksida chet el fuqarolari va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar mehnatini huquqiy tartibga solishning xususiyatlari sifatida quyidagilarni aytish mumkin: birinchidan, chet el fuqarosi va fuqaroligi bo‘lmagan shaxs 18 yoshga to‘lgan bo‘lishi lozim;

ikkinchidan, chet el fuqarosi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasini tomonidan tasdiqlangan tegishli ruxsatnomaga (tasdiqnomaga) ega bo‘lishi kerak;

uchinchidan, chet el fuqarosini O‘zbekistondagi ish beruvchi yollashi va unga tasdiqnoma olishi yoki olishda ko‘maklashishi lozim. Shuningdek, xorijiy yuqori malakali va malakali mutaxassislar uchun alohida qo‘shimcha imtiyozlar belgilanishi mumkin.

Qonunchiligimizda “yuqori malakali” va “malakali mutaxassislar” tushunchasi nisbatan yangi tushuncha hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 7-noyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi hududida xorijiy davlatlarning malakali mutaxassislari tomonidan mehnat faoliyatini amalga oshirishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-4008 son qarorida qanday toifadagi chet ellik mutxassislar yuqori malakali va malakali mutxassislar sirasiga kirishi ko‘rsatilgan¹¹⁷. Bundan tashqari, “O‘zbekiston Respublikasi aholi bandligi to‘g‘risida”gi qonunda ham yuqori malakali va malakali mutaxassislar sirasiga aynan qaysi toifadagi chet el fuqarolari kirishi ko‘rsatilgan¹¹⁸.

Xorijiy fuqarolar va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning O‘zbekiston Respublikasiga kelishlari va bo‘lishlari tartibi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1996 -yil 21-noyabrdagi “Xorijiy fuqarolarning va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning O‘zbekiston Respublikasiga kelishlari, ketishlari, bu yerda bo‘lishlari va tranzit o‘tishlari tartibi to‘g‘risida”gi 408-son qarorida belgilangan¹¹⁹. Mazkur Qarorga ko‘ra, O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligiga muvofiq xorijiy fuqarolar va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar xususiy hamda xizmat ishlari bo‘yicha, turist sifatida, dam olish, o‘qish, ishlash, davolanish va doimiy yashash uchun O‘zbekiston Respublikasiga kelishlari va undan ketishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Толаметова З. А. Халқаро меҳнат миграцияси ва унинг ўзига хос хусусиятлари //Экономика и финансы (Узбекистан). – 2016. – №. 3. – Б.61.
2. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 14.03.2020-y., 03/20/610/0299-son

¹¹⁷ Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 08.11.2018-y., 07/18/4008/2168-son

¹¹⁸ Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 20.10.2020-y., 03/20/642/1396-son

¹¹⁹ Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 30.12.2019-y., 09/19/1050/4253-son

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

3. Асриян Борис Андреевич. Социальные и трудовые права мигрантов в Российской Федерации : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 : Москва, 2004. –С.180. РГБ ОД, 61:05-12/722
4. Хашимов П. З. и др. Ўзбекистонда аҳоли миграциясининг хусусиятлари //Экономика и финансы (Узбекистан). – 2021. – №. 10 (146). – Б. 59.
5. Метелёв, С. Международная трудовая миграция и нелегальная миграция в России. (2022) Litres. - С.18.
6. <https://lex.uz/ru/docs/-2570909#:~:text=%E2%80%9Cmehnatkash%20migrant%E2%80%9D>
7. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 05.06.2021-y., 03/21/692/0528-son, 14.03.2022-y., 03/22/759/0213-son
8. Актуальные проблемы трудового права: учебник для магистров / отв.ред.Н.Л.Лютов. –М.: Проспект, 2017. -С.92.
9. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1996-y., 1-songa ilova.
10. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 08.11.2018-y., 07/18/4008/2168-son